

סימן פז סעיף א | מקורות לשיעור ב'

אסור גם בהנאה

תלמוד בבלי מסכת תמורה דף לג ע"ב:

מתני'. ואלו הן הנקברין: קדשים שהפילה - יקברו, הפילה שליא - תקבר: ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וצפרי מצורע, ושיער נזיר, ופטר חמור, ובשר בחלב, וחולין שנשחטו בעזרה. רבי שמעון אומר: חולין שנשחטו בעזרה - ישרפו, וכן חיה שנשחטה בעזרה, ואלו הן הנשרפין: חמץ בפסח - ישרף, ותרומה טמאה, והערלה, וכלאי הכרם. את שדרכן לשרוף - ישרוף, ואת שדרכן להקבר - יקבר. ומדליקין בפת ובשמן של תרומה. כל הקדשים שנשחטו חוץ לזמנן וחוץ למקומן - הרי אלו ישרפו.

חברותא - הערות תמורה דף לג עמוד ב הערה 82)

82) כל אלו שדינם בשריפה - נלמדים מקרא כמו שיבואר בכל אחד ואחד מהם. ואלו הנקברים [חוץ מעגלה ערופה] - כתב הרמב"ם בפירוש המשנה: והקבלה בידינו לקבור אותם. ויש מי שכתב שאין מצות קבורתם אלא מדרבנן כדי שלא יבואו בהם לידי תקלה. עיין שו"ת פני יהושע [אורח חיים סימן י"ב] מקור חיים [פתיחה לסימן תלא] וכתתי ופליתי [סימן פז]. ועיין הערה בשם תוס' מסכת נזיר, ועיין רש"ש. וכל זה בשאר איסורין, אבל חמץ בפסח לדעת חכמים הסוברים שאינו מן הנשרפין - ודאי חייב לבערן.

ז"צ ב: המאכל הנאסר משוס בב"ח אסור בהנאה, ולא מבעיא דאסור ליתן לשפחתו או לכלבו שהרי נהנה ממנו, אלא אפי' ליתנו לגוי דעלמא שלא ראה אותו מימיו או לכלב דעלמא שאין לו הנאה ממנו כלל אסור. תו"ח כלל פה דין ג כנ"הג הג"הט אות י. גם אין לזורקו לרחוב או לשוק אפי' אין שם כלב. ולכן נוהגים לשפוך ההבשיל בבית הכסא והיא קבורתו או ישליכו לנהר, ובעירנו נוהגים לקבורו.

הליכות עולם חלק ז עמ' טו: ... ואסור להשליכו לים, שהדגים יאכלוהו. ואם הוא בגדר ספק אם נאסר בהנאה, יש להתיר ליתנו לכלב של הפקר או להשליכו לים.

כה"ח ו: בשר בחלב שנאסר בהנאה ואח"כ נתערב ממנו בתבשיל ירקות וכדומה, ויש בו בנותן טעם, מותר למכור לעכו"ם חוץ מדמי איסור שבו, דכל איסורי הנאה שנתערבו באחרים אפי' יש בהם בני"ט מותר למכור לעכו"ם חוץ מדמי איסור שבו. פר"מ בפתיחה להלכות בשר בחלב.

כל בשר בחלב שאיסרו רק מדרבנן, מותר בהנאה (עיין לקמן סעיף ג')

איסור והיתר שער ל סימן ה: בכל בשר וחלב שאיסרו רק מדרבנן, הוא מותר בהנאה, דעל ההנאה לא גזרו רבנן.

סי' פ"ז סעי' א' איסור אכילת בב"ח לא הוציאתו תורה בלשון אכילה: שלא כדרך אכילתו, בב"ח שסרח, נטל"פ אם מותר בב"ח?

כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קפ"ז): "הוציא הכתוב איסור אכילת בב"ח בלשון בישול ולא בלשון אכילה לומר לך שלוקין עליו אפי' שלא כדרך הנאתו". ומקורו מהגמ' פסחים (דף כה) "ואביי להכי לא כתב אכילה בגופו לומר לך שלוקין עליו אפי' שלא כדרך הנאתו".
עפ"ז פסק הרמב"ם (מא"ס פ"יד הל' י-יא) וז"ל: "כל האוכלים האסורין אינו חייב עליהם עד שיאכל אותן דרך הנאה, חוץ מבב"ח וכלאי הכרם לפי שלא נאמר בהן אכילה אלא הוציא איסור אכילתן בלשון אחרת, בלשון בישול ובלשון הקדש, לאסור אותן ואפי' שלא כדרך הנייה".
כיצד? הרי שהמחה את החלב וגמעו כשהוא חם עד שנכוה גרונו ממנו, או שאכל חלב חי, או שעירב דברים מרים כגון ראש ולענה לתוך יין נסך או לתוך קדרה של נבלה ואכלן כשהן מרין, או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הר"ז פטור. ואם עירב דבר מר בתוך קדרה של בב"ח או ביין כלאי הכרם ואכלו חייב עכ"ל.

מבואר ברמב"ם שבשאר איסורים דכתוב בהו אכילה פטור כשאוכלין שלא כדרך הנאתן, ואילו בב"ח וכה"כ דלא כתיב בהן אכילה חייב גם כשאוכלן שלא כדרך הנאה כגון בעודן מרים. בכל איסורים אשר הסריחו ואינן ראויים עוד למאכל אדם ק"ל שאינו חייב על אכילתן וכרבי שמעון במס' ע"ז (דף סז): ויליף לה מאיסור נבלה שאמרה בו התורה: "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה", הראויה לגר קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה".

ומעתה יש לחקור האם מתוך שלא הוציאה תורה איסור בב"ח בלשון אכילה יש ללמוד מכאן שלא קיים בו פטור של "נבלה הראויה לגר" בכל ענין לוקה על אכילתו, או שמא לא אמר אביי לחייב בב"ח אלא בדין "לא כדרך", אבל באופן שסרח ואין ראוי למאכל אדם, לעולם אימא לך דגם בב"ח פטור. ועוד יש להסתפק בדעת הרמב"ם הנ"ל כשאוכל בב"ח אשר הסריחו ואינן ראויים עוד למאכל אדם.

מדברי הרמב"ם הנ"ל יש לדייק דיוקים סותרים. אחד יש לדייק לפטור שהרי לא נקט הרמב"ם בחיוב בב"ח אלא כשעירב דבר מר והשמיט את הדוגמא של הסריח באופן שבטל מאכילת אדם, וא"כ נשמע מכאן שלעולם בכה"ג גם בב"ח פטור. אולם מאידך גיסא יש לעיין האם פטור של "נבלה שאינה ראויה לגר" הוא פטור שונה מפטור שלי" לא כדרך למה כללם הרמב"ם בהלכה אחת ונימק היתרן מדין לא כדרך. ואדרבה מוכח מיניה דהוי פטור אחד. ולפ"ז כשם שבדבר מר חייב בב"ח ה"ה בהסריח ואין ראוי למאכל אדם.

בספק זה נחלקו גדולי האחרונים, הכרתי ופילתי בסי' פ"ז, החקרי לב, והר"ח הלוי על הרמב"ם (פ"ט"ו הל' א'), הפמ"ג, וערוה"ש נקטו בדעת הרמב"ם דלעולם לוקה על אכילת בב"ח ואפי' באופן שהסריח ואין ראוי לגר, וכל הדוגמאות שנקט בשאר איסורים לפטור, הרי הם בב"ח ובכה"כ (כלאי הכרם) לחיובא. לעומתם החו"ד ביו"ד (ק"ג סק"א), והשאגת אריה סי' ע"ה, והיד אברהם סי' פ"ד סע"ז, והחזו"א הל' פסח סי' ס"ק ג' סוברים שפטור נבלה שאינה ראויה לגר שונה מפטור של "לא כדרך" הנלמד משני מקורות שונים. ולכן אף שלא הוציא הכתוב איסור בב"ח בלשון אכילה מ"מ בהסריח וא"ר למאכל אדם פקע איסורו.

חיזק החו"ד יסוד החילוק בין שני פטורים הנ"ל באומרו דחלב שערב בו דבר מר ואח"כ מיתקן ותיקנו, לוקה על אכילתו, כיון שפטור שלא כדרך אינו עושה שגוף האיסור פקע, אלא הוא פטור בפעולת האכילה שהיא לא כדרך, ולכן כשחזרה ונתקנה לוקה עליה, אבל אם הסריח החלב ואין ראוי למאכל אדם פרח איסורו ואפי' אם ימתקו ויתקנו לא יתחדש איסורו.

עוד יש לעיין בדין נטל"פ בב"ח, והיינו בב"ח שנתבשלו זה בזה ונאסרו ואח"כ נפלו לקדרת היתר ונתנו בתבשיל טעם לפגם, מה דין התבשיל?

בפשטות תלי בחקירה הקודמת, שהרי מבואר בגמ' ע"ז דף טז (דמקור פטור נטל"פ הוא מדין נבלה שאינה ראויה לגר דלא קריא נבלה. לכן לדעת החו"ד והחזו"א דבבב"ח ג"כ קיים פטור של נבלה שא"ר, ה"ה שקיים בו פטור של נטל"פ וכן כתבו שם בדבריהם. ולשיטת הכרתי ופילתי שליכא פטור נבלה שא"ר בבב"ח. ואכן בסי' פ"ז דן לאסור נטל"פ בבב"ח.

אלא שברמב"ם (מא"ס פ"ט"ו הל"ל) מבואר במפורש דנטל"פ בבב"ח שרי. וז"ל שם "ואם היה בשר בחלב או יין נסך ערלה וכה"כ שנפלו לדבש או בשר שקצים ורמשים שנתבשל עם הירך וכיוצא בהם טועם אותם העכו"ם וסומכין על פיו. אם אמר אין בו טעם או שאמר יש בו טעם ומטעם רע הוא והרי פגמו הכל מותר" ע"כ. הרי מפורש דנטל"פ מותר בבב"ח ובכה"כ. למרות שלדעת החקרי לב הפמ"ג ערוה"ש ודעימייהו ס"ל דבב"ח שאין ראויה לגר לוקה על אכילתו.

תירץ הר"ח הלוי דיש לחלק בין בב"ח בעין דליכא בהו פטורא ד"נבלה שא"ר לגר" מדלא כתיבה בהו אכילה, לבין בב"ח שנתערבו ונתבטלו ברוב היתר דפקע איסורם השרשי. והוא נלמד מפרשת "משרת ענבים לא יאכל" הנותנת על התערובת שם איסור חדש של טעם כעיקר. איסור זה כפוף לתנאי "פרשת משרת" אשר כתובה בה אכילה ולכן זקוק שיהא הטעם משובח כדרך אכילה ולא כטעם פגום, הא בלא"ה בטל איסורו ברוב היתר ולא יתחדש. אולם בב"ח בעין שלא כתבה בו תורה לשון אכילה לעולם הוא באיסורו ואפי' יסרח ואין ראוי למאכל אדם. וכעין זה כתב ג"כ בחקרי לב.

העולה מהאמור

- א. "שלא כדך" באיסור בב"ח לוקה על אכילתו מדלא הוציאתו תורה בלשון אכילה
- ב. בב"ח שסרח עד שאינו ראוי למאכל אדם : לפי הכו"פ החקרי לב, הפמ"ג, ערוה"ש
והר"ח הלוי דינו שילקה על אכילתו. לחו"ד, השאג"א, היד אברהם והחזו"א מודה בזה
הרמב"ם שאין לוקה על אכילתו.
- ג. נטל"פ באיסור בב"ח (והיינו שנפל בב"ח לתבשיל ופגמו) הכו"פ בסי' פ"ז ס"ל דיש
לאסור. ברמב"ם ובשאר האחרונים מבואר להתיר. וכן הלכה. ע"ע פמ"ג סי' פ"ז שפי"ד ס"ק י"ח.
- ד. בשר שהסריח ואינו ראוי למאכל אדם ונתבשל רק עם החלב, כתב הפמ"ג בפתיחה דבודאי
אין לוקה על אכילתו דדרך בישול אסרה תורה בנותן טעם, וא"כ כל שלא נתן טעם לא נוצר
האיסור. ויש לדייק מזה האם נתבשל בני"ט ואח"כ הסריח לעולם לוקה על אכילתו וכסברת
הר"ח הלוי על הרמב"ם.